

הרב יעקב אפשטיין

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוֹר מַעֲשֵׂר

ראשי פרקים

הקדמה

[א] על מה הוידווי?

[ב] שלבי הבשלת הפרי המעכבים מביעור ומוידוי

1. הפירות החייבים בביעור

2. עונת המעשרות

3. פירות שנה רביעית

4. ביאור הרש"ס וקשייו

[ג] הלכות בדיני ההפרשה אשר מעכבות

א. בערתי הקדש מן הבית – זה מעשר שני ונטע רבעי

1. חיוב הביעור

2. ביכורים

3. חיוב דרבנן במעשרות

ב. נתתיו ללוי – זה מעשר לוי

1. וידוי על מעשר ראשון בלבד

2. ביטול הוידוי

ג. וגם נתתיו – זו תרומה ותרומת מעשר

ד. לגר ליתום ולאלמנה – זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה וע"פ שאינן

מעכבין את הוידוי

ה. מן הבית – זו חלה

1. הפרשת חלה

2. מרשותו

3. דין המוכן לאכילה

ו. ככל מצותך אשר צויתני – הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול

להתודות

1. שינוי הסדר אינו מעכב את הנתינה ומעכב את הוידוי

2. דוגמא או רק אלו

3. הקריטריון להלכות המעכבות

4. נתינה לבעליהן

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוּר מַעֲשֵׂר

- ז. לא עברתי ממצותך – לא הפרשתי ממין על שאינו מינו, ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש
- ח. ולא שכחתי – לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו
- ט. לא אכלתי באוני ממנו – הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות
1. באלו מתנות?
 2. באיסורי דרבנן?
 3. לאו או עשה?
- י. ולא בערתי ממנו בטמא – הא אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתודות
1. אלו הלכות מעכבות?
 2. מאין נלמד האיסור?
- יא. ולא נתתי ממנו למת – לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת ולא נתתיו לאוננים אחרים
1. הכלול באיסור
 2. חומר האיסור
- יב. שמעתי בקול ה' אלקי – הבאתיו לבית הבחירה
1. ביאור הפסוק
 2. הביעור בביכורים
 3. וידוי על ביכורים בלבד
- יג. עשיתי ככל אשר צויתני – שמחתי ושמחתי בו
- [ד] המנועים מוידוי מחמת יחוסם
- סיכום

הקדמה

הפסוקים המתארים את מצות וידוי המעשרות נחלקים לשלושה חלקים עיקריים: (א) תיאור הזמן בו מתוודים. (ב) הפרק הראשון של וידוי המעשר בו המתודה מודיע כי עשה כל הנדרש ממנו. (ג) סיום הוידוי בבקשה על השפע האלוקי על עם ישראל בא"י.

מאמר זה יעסוק בחלק השני שבו המתודה מודיע כי עשה ככל הנדרש ממנו. אי-התאמה בין הדברים שהוא צריך לומר לבין מעשיו גורם לכך שאינו יכול להתודות. וע"כ צריך לבדוק היטב את הכלול בדבריו. נברר שני עניינים

הרב יעקב אפשטיין

עיקריים לגבי וידוי המעשר: על אלה מתנות מן המנויות שם מתודה, ואפילו הן בפני עצמן, ואת שאר ההלכות לא קיים. ואלו הלכות מעכבות אותו מאמירת וידוי.

[א] על מה הוידוי?

בירושלמי מעשר שני פ"ה מי"ד מובאת מחלוקת:

אית תניי תני כל המצות שבתורה מעכבות, אית תניי תני כל המצות שבפרשה מעכבות. רבי אחא בר פפא בעא קומי רבי זעירא אפילו הקדים תפילה של ראש לתפילה של יד? אמר ליה אוף אנא סבר כן.

מחלוקת הברייתות היא האם הוא מתודה על נתינת המתנות הכלולות בפרשה בלבד, או על כל המצוות שבתורה הכלולות באמירתו: "ככל מצותך אשר צויתני".

בביאור הדעה: כל המצוות שבתורה – נחלקו האחרונים. הרש"ס מבאר: "הקדים תפלה של ראש לתפלה של יד ועבר אמאי דזרשינן כל זמן שיהו בין עיניך יהו שתים וקסבר דכי קאמר ככל מצותך אשר צויתני אכל התורה קאי". הגר"א הוסיף (ביאורי הגר"א): "אפילו הקדים תפלה של ראש לתפלה של יד פי' דהיינו אף שלא נכתב בפירוש אלא ממדרש חכמים נמי מעכב". כ"כ בפני משה.

אמנם להלכה הוידוי הוא רק על המנוי בפרשה ולא על כל מצוות שבתורה, כך נראה מפסיקת הרמב"ם בהל' מעשר שני ורבעי (פרק יא).

בביאור הדעה: כל המצוות שבפרשה – ג"כ נחלקו האחרונים. במשנה נאמר שמתודה על לקט שכחה ופאה אע"פ שאינם מעכבים את וידוי. הרש"ס כתב: "כל מצוות שבפרשה הנוגעות לפרשת וידוי מעשר כגון מאי דתני במתני". וכן פירש מראה הפנים: "לא אתיא רק למנות (אצ"ל למצוות) דפרשה – והן תרו"מ וביכורים וחלה שאחת מהן מעכבת מלהודות".

לפי דבריהם כל עבירה באחת מהמתנות הנמנות במשנה (כהונה לוי וועניים) – אינו יכול להתודות. ועל כן את הנאמר בירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ד): "אמר רבי יונה זאת אומרת נשרף טבלו אינו יכול להתודות". מבאר הרש"ס:

עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר

"נשרף טבלו אינו יכול להתודות כגון שהפריש מעשר שני ולא הספיק להפריש מעשר עני עד שנשרף אינו יכול להתודות דהא מתודה שהפרישו כדתנן במתני". ורק לקט שכחה ופאה אין נתינתם מעכבת את הוידוי.

וכ"כ הפני יהושע (ור"ה ה ע"ב):

בפירש"י בד"ה ה' אלקיך אלו צדקות ומעשרות וכו' ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך עכ"ל. אע"ג דהאי קרא לא איירי אלא ממעשר שני לחוד, כבר כתבתי בסמוך שכל המעשרות הוקשו זה לזה כדאיתא בכמה דוכתי אם לא היכא שחילק הכתוב להדיא. ועוד דבפרשה כי תכלה לעשר נמי כתיב וענית ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וכולהו **תרומות ומעשרות התם רמיזי** כדאיתא במסכת מעשר שני [פ"ה מ"י] ע"ש.

אולם בשנות אליהו (מעשר שני פ"ה מ"י) באר אחרת:

אע"פ שאין מעכבין (=לקט שכחה ופאה) פי' **דכולן אין מעכבים** חוץ **ממעשר שני ונטע רבעי**, אלא יש בשאר דברים מעכבין אם ישנן בעולם ולא נתנן לבעליהן והם אינם מעכבים אעפ"י שהן בעולם ולא נתנן, ומעשר שני ונטע רבעי אעפ"י שנשרפו ואינן בעולם ג"כ מעכבין את הוידוי.

לפי השנות אליהו, שלש מדרגות ביחס לעיכוב ממצות וידוי בסוגי המצוות השונות. מעשר שני ונטע רבעי מעכבים כמצוה חיובית ואפילו נשרף כל כריו אינו יכול להתודות, שאר המתנות (תרומה, תרו"מ, מע"ר, מ"ע וחלה) אם ישנם בעולם – מעכבים, היינו כשהפרישם ולא נתנם. ואם לא הפריש ונשרפו יכול להתודות. "והם" היינו לקט שכחה ופאה, אפילו הם בעולם ומופרשים אינם מעכבים.

בביאורי הגר"א לירושלמי כתב בשונה ממה שכתוב בשנות אליהו, שם דין לקט שכחה ופאה כשאר מתנות ועל כן אם הן הופרשו או הוגדרו מעכבות מלהתודות:

ז"א נשרף טבלו אין יכול להתודות – פירוש דדייק מדקאמר הלקט והשכחה והפיאה אף שאין מעכבין את הוידוי. והא ודאי הא דלקט אין מעכב היינו שלא בא לכלל לקט. דאם בא לכלל

הרב יעקב אפשטיין

לקט ולא נתן ודאי מעכב מכל מצותך דהמצוות שבפרשה ודאי מעכבין, אלא ודאי כשלא בא לכלל לקט, ומיניה הא דקתני דמעשרות ותרומה מעכבין היינו אף שלא הגיעו דהיינו שנשרף טבלו נמי מעכב.

החזו"א (מעשר שני אות ו) ביאר את דברי הגר"א בשנות אליהו וחילק שאם קיים מקצת וביטל מקצת מאונס כגון שנשרף – מתוודה. אולם אם ביטל מרצון אינו מתוודה. עוד טוען החזו"א שהגר"א חזר בו מפירושו בשנות אליהו וסבר כדרכו בביאור שאין חילוק בין לקט שכחה ופאה ושאר מתנות אם יכול לקיימן ומבטלן.

מהרמב"ם הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ז-ח עולה כשיטת הרש"ס. שכך כתב:

אינו מתוודה עד שלא ישאר אצלו אחת מן המתנות, שכן הוא אומר בוידוי בערתי הקדש מן הבית, וערב יום טוב האחרון היה הביעור ולמחר מתודין.

כיצד הוא עושה? אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן, מעשר ראשון נותנו ללוי, מעשר עני נותנו לעניים, נשאר אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתן הרי זה מבערן ומשליך לים או שורף, נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו, נשאר אצלו בכורים הרי הן מתבערין בכל מקום.

וכן מהלכה יב:

ומניין שאינו יכול להתודות עד שיוציא כל המתנות שנאמר בערתי הקדש מן הבית. הקדש זה מעשר שני ונטע רבעי הקרוי קדש, מן הבית זו חלה שהיא המתנה של כהנים בבית, נתתיו ללוי זה מעשר ראשון, וגם נתתיו מכלל שקדמתו מתנה אחרת והיא תרומה גדולה ותרומת מעשר, לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ולקט שכחה ופאה, אע"פ שאין לקט שכחה ופאה מעכבין את הוידוי.

למחלוקתם תהא נ"מ בפירוש המשניות המפרשות את הביעור. עפ"י רוב הראשונים הדרשות העולות מפסוקי הוידוי לעיכוב יכולות להתפרש על כל

המתנות, ואילו לפי הגר"א כל הדרשות עוסקות במעשר שני ונטע רבעי בלבד.

[ב] שלבי הבשלת הפרי המעכבים מביעור ומוידוי

1. הפירות החייבים בביעור

במצות וידוי נאמר: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו" (דברים כו, יב). חז"ל מקשרים זאת למצות הביעור: "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך. ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך אשר תעשה" (דברים יד, כח-כט).

מפרש רש"י: "מקצה שלש שנים — בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושנייה לשמטה, שיבערם מן הבית בשלישית". ובהמשך מוסיף רש"י: "ואתה הולך לירושלים למעשר של שנה ראשונה ושנייה שהשהית ומתודה (דברים כו, יג) בערתי הקדש מן הבית, כמו שמפורש (שם כו, יב) בכי תכלה לעשר".

ובפרשת כי תבוא בפרשת וידוי מעשרות מפרש רש"י: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית — כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית, קבע זמן הביעור והידיוי בערב הפסח של שנה הרביעית, שנאמר (דברים יד, כח) מקצה שלש שנים תוציא וגו'. נאמר כאן מקץ, ונאמר להלן (שם לא י) מקץ שבע שנים, לענין הקהל, מה להלן רגל אף כאן רגל, אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות, תלמוד לומר כי תכלה לעשר, מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו, וזהו פסח, שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות, נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית, וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית".

עולה מן הכתובים כי הביעור והידיוי היו על מעשרות מפירות שלש השנים שלפני כן כאשר הידיוי עצמו היה בשנה הרביעית והשביעית.

2. עונת המעשרות

במשנה מעשר שני פ"ה מ"ח נאמר:

הרב יעקב אפשטיין

אמר רבי יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי בתים שבמדינות
מהרו והתקינו את פירותיכם עד שלא תגיע שעת הבעור, עד שבא
רבי עקיבא ולמד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות
פטורים מן הבעור.

המפרשים (ר"ש ורע"ב) מסבירים שעונת המעשרות היא המנויה בתחילת
מסכת מעשרות (פ"א, מ"ב-מ"ד). והוא שלב בהבשלת הפרי המקביל להבאת
שליש בתבואה, כאשר הוא עדיין מחובר לקרקע.

עולה מהמשנה שבתחילה חכמים סברו שכל פרי שעל העץ חייב בהפרשת
מתנותיו וממילא מעכב את הוידוי, עד שבא ר"ע ולימד שרק פרי שלפני הפסח
הגיע לעונת המעשרות חייב בביעור מעשרות ומעכב נכך את הוידוי.

דברים אלו צריכים ביאור, והרי המדובר **בפירות השנה הקודמת** וא"כ כל
הפירות שהבשילו ברביעית מיבול שנה שלישית כבר ודאי הרבה לפני הפסח
עברו את עונת המעשרות.

כמו כן קשה הברייתא בתוספתא (סנהדרין פ"ב ה"ו, ומקבילות בסנהדרין יא
ע"ב וירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ד): "מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו יושבין
על גב מעלות בהר הבית ויוחנן סופר הלה לפניהם. אמר לו כתוב לאחנא בני
גלילא עילאה ולבני גלילא תחתאה שלמכון יסגא, מהודענא לכון די מטא זמן
ביעורא לאפוקי מעשריא ממעוטני זיתיא. ולאחנא בני דרומא עילאה ובני
דרומא תתאה שלמכון יסגא מהודענא לכון אנחנא דומטא זמן ביעורא
לאפוקי מעשריא מעומרי שבלייא..." והרי מעטני הזיתים נסחטים לשמן
בתחילת החורף (תשרי-חשוון) וכן העומרים כבר ודאי אינם בשדות מחשש
הגשמים, אלא הובאו לגרנות קודם החורף להפריד את הקש והקליפות מן
הגרעינים, ומה היתה כונת מכתביו של ר"ג?! ואין לומר שמכתביו של ר"ג היו
בסוף השנה השלישית כיון שהמכתב השלישי עליו מסופר בברייתא עוסק
בעיבור השנה, ור"ג שולח: "ולאחנא בני גלותא דבבבל ובני גלותא דימדי
ושאר כל גלותא דישראל שלמכון יסגא, מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא
רכיכין ואימרייא דעדקין וזימניה דאביבא לא מטא ושפר באנפאי ובאנפי
חבראי ואוסיפנא על שתא דא תלתין יומין". משמע שהוא מודיע זאת בטבת
או בשבט שהוא יכול כבר להבחין שעדיין לא היתה הבשלת התבואה.

בפה"מ לרמב"ם (הנדפס, למשנה במעשר שני שהובאה לעיל) נכתב: "כשהיו

עוֹשִׂין בְּהֵן כֹּל הָרְאוּי כַּדִּי לְהַגִּיעַן בִּירוּשָׁלַם בַּעֲוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת הַנִּזְכָּר בַּמַּסַּכַּת מַעֲשָׂרוֹת וּשְׂיֻצִיאוֹ מֵהֶם הַמַּתְנִנּוֹת הָרְאוּיוֹת וַיַּעֲשׂוּ בָהֶם מָה שֶׁזָּכָר". לַפְחוֹת תַּחֲלִילַת דְּבָרָיו שֶׁל פִּירוּשׁ זֶה וְלְהַגִּיעַן לִירוּשָׁלַם) מוֹבְנִים יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֲכִילַת מַעֲשֵׂר שְׁנֵי מַחֲיִיבַת עֲלֶיהָ לִירוּשָׁלַם, וּמִמִּילָא כֹּל הַחֲטִיִּים וְהַשְּׂמָן צָרִיךְ לְאוֹכֵלִם (אוּ בַּדְמִיָּה) דּוּקָא בִירוּשָׁלַם וּמוֹבֵן הַזִּירוּזֵי שֶׁל ר"ג לְאַנְשֵׁי גִלְיָל וְדָרוּם. אוֹלַם הָרַב קָאֲפַח (שֵׁם מ"ח הַע' 26) הָעִיר עַל תְּרֻגוּם זֶה: "וַאֲיִנִּי מִבֵּין דְּבָרִים אֱלוֹ וּמֵאִין לַקַּחִם". וְעַל כֵּן לֹא נִיתֵן לְהַסְתַּמֵּךְ עַל פִּירוּשׁ זֶה.

בַּמְדַּרְשׁ תְּנַאִים דְּבָרִים (פֶּרֶק כּו פֶּס' יג) נֹאמֵר כֵּךְ:

מִן הַבֵּית מָה שְׁבַבִּית מַעֲכָב לֹא מָה שְׁבַשְׂדָּה. שֶׁאֵל תִּלְמִיד אֶחָד אֵת ר' נַחוּנְיָא בֶן הַקְּנָה אִישׁ אִמְהוּם, אָמַר לוֹ עֵבִיטִי זִתִּים וְחֲמֵשׁ שְׁבָלִים מָה הֵן לַעֲכָב אֵת הַיְדוּדִי, אָמַר לוֹ בַּעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית, מָה שְׁבַבִּית מַעֲכָב לֹא מָה שְׁבַשְׂדָּה. נִכְנַס ר' יְהוֹשֻׁעַ אֶצְלוֹ, אָמַר לוֹ שִׁמְעַת מָה שֶׁאֵל תִּלְמִיד זֶה, אָמַר לוֹ מָה אֲמַרְתָּ לוֹ, אָמַר לוֹ בַּעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית מָה שְׁבַבִּית מַעֲכָב לֹא מָה שְׁבַשְׂדָּה. אָמַר לוֹ אוֹמֵר לְךָ דְּבַר שְׂרָאוֹ עֲנִי, לֹא מָה שֶׁשָּׁמְעוּ אֲזַנִּי. פַּעַם אַחַת עֲלִיתִי לְשׁוּק הָעֲלִיּוֹן לְשַׁעַר הָאֲשָׁפוֹת שְׁבִירוּשָׁלַם וּמִצְאָתִי שֵׁם אֵת רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְאֵת רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי יוֹשְׁבִים וְשִׁתִּי מִגְּלוֹת פְּתוּחוֹת לַפְּנִיָּהִם וְיוֹחָנָן סוֹפֵר חֲלָה עוֹמֵד לַפְּנִיָּהִם וְדִיּוֹ וְקוֹלְמוֹס בִּידּוֹ. אָמְרוּ לוֹ: כְּתוּב אֵיגְרוֹת מִשְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וּמִיּוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי לְאַחִינוֹ שְׁבַדְרוּם הָעֲלִיּוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וְשִׁלְחָלִיל וְלִשְׁבַעַת פְּלַכִּי הַדְּרוּם שְׁלוֹם. יְדוּעַ יְהִי לָכֶם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁנָה הַרְבִּיעִית וְאֲדִיין קִדְשֵׁי שָׁמַיִם לֹא נִתְבַּעְרוּ אֲלֵא שֶׁתִּמְהָרוּ וְתִבְיָאוּ חֲמֵשׁ שְׁבָלִים שֶׁהֵן מַעֲכָבוֹת אֵת הַיְדוּדִי, וְלֹא אֲנַחְנוּ הַתַּחֲלָנוּ לְכָתוּב לָכֶם אֲלֵא אֲבוֹתֵינוּ הָיוּ כּוֹתְבִין לְאַבוֹתֵיכֶם. אָמְרוּ לוֹ: כְּתוּב אֵיגְרַת שְׁנִית מִשְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וּמִיּוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי לְאַחִינוֹ שְׁבַגְלִיל הָעֲלִיּוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וְלִסִּימוֹנְיָא וְלַעוֹבֵד בֵּית הַלֵּל שְׁלוֹם. יְדוּעַ יְהִי לָכֶם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁנָה הַרְבִּיעִית וְאֲדִיין קִדְשֵׁי שָׁמַיִם לֹא נִתְבַּעְרוּ אֲלֵא שֶׁתִּמְהָרוּ וְתִבְיָאוּ עֵבִיטִי זִתִּים שֶׁהֵן מַעֲכָבִין אֵת הַיְדוּדִי. וְלֹא אֲנַחְנוּ הַתַּחֲלָנוּ לְכָתוּב לָכֶם אֲלֵא אֲבוֹתֵינוּ הָיוּ כּוֹתְבִין לְאַבוֹתֵיכֶם. אָמַר לוֹ: מָה אֵת מַקִּיִּים בַּעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית? אָמַר לוֹ: מָה שְׁבַבִּית מַעֲכָב לֹא מָה שְׁבַרָּאֵשׁ הָאֵילָן.

הרב יעקב אפשטיין

מתבאר מהברייתא במדרש תנאים שר' נחוניא בן הקנה ור' יהושע נחלקו. לר' נחוניא בן הקנה כל זמן שמלאכות עיבוד הפרי **לאחר הקטיף** לא נסתיימו נחשב הוא כדבר שבשדה, וע"כ אינו צריך להתבער וממילא אינו מעכב את הוידוי. לעומת זאת לפי ר' יהושע מרגע שהפרי נקטף חל עליו חיוב הביעור והוא מעכב את הוידוי אפילו אם עדיין לא הופרשו מתנותיו.

אם נשוה בין הדעות במשנה לדעות בבריתות (בתוספתא ובמדרש תנאים) נראה שבמשנה המדובר בפירות **מחוברים** בעוד שבברייתות מדובר בפירות **לאחר אסיפתם**. לגבי הברייתות ניתן לבאר בדוחק שהמדובר על אכילתם או אכילה בדמיהם בירושלים, אולם לגבי המשנה, השאלות ששאלנו קשות.

הרמב"ם בהל' מעשר שני ונטע רבעי יא, י פסק כמשנה אליבא דר"ע שחובת הביעור חלה אפילו אם הפירות מחוברים לקרקע: "פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור אין מעכבין אותו להתודות ואינו חייב לבערן". ולפי הבנתנו לעיל דבריו צריכים ביאור.

3. פירות שנה רביעית

לכאורה נראה לומר שהנחתנו כי הביעור הוא רק לפירות שנה שלישית והקודמים לה אינו נכון. אלא הביעור הוא לכל הפירות הראויים למעשרות **ואפילו הם של שנה רביעית**. וע"פ זה מובנות הודעות ר"ג ובנו רשב"ג לאנשי גליל ודרום לגמור ולהפריש את מתנותיהם מאותם פירות שנקטפו ולא נתנו המתנות. ואף לדעת המשנה שחובת ביעור המתנות חלה על פירות במחובר שהגיעו לעונת המעשרות, ניתן להבין שצריך להזדוץ להביאם לירושלים ולאוכלם. מובן איפוא, הרמב"ם שאינו מזכיר כלל שהמדובר דוקא בפירות שנה שלישית בפרק המוקדש לביעור ווידוי מעשרות (שם פי"א).

אולם תירוץ זה דחוק מאד. לגבי תבואה, הרי מדובר בוידוי בפסח, ולפי תירוצינו, השעורה שכבר הביאה שליש לפני הפסח אסורה בקציר לפני העומר! ואם נרצה לתרץ שיקצרו ויאכלו בפסח לאחר הבאת העומר, הלא מדובר בעולי רגלים ששדותיהם בדרום ובצפון וודאי לא יספיקו לחזור לביתם לאחר אכילת הפסח לקצור ולעשות את כל פעולות הכנת הפת, ולחזור לירושלים ולאוכלם! וזאת בנוסף לבעית המלאכה בחוה"מ. קושי נוסף על תירוץ זה, מדברי הירושלמי: "בשנה ההיא אתה זקוק לבער ואי אתה זקוק לבער ירק שיצא מר"ה ועד פסח". ופירש הרש"ס: "דלא תימא

עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר

כסברת ר"ג דלקמן (עפ"י פירוש רש"י כדלקמן) כיון דברביעית מתודין ומעשר שני נוהג בה נימא דיבער נמי מעשר שני דשנה רביעית גופה כגון דירק".

4. ביאור הרש"ס וקשייו

הרש"ס יצא כנגד כל פירושי הראשונים והאחרונים בביאור עונת המעשרות אליבא דר"ע ופרש במשנה שעונת המעשרות כונתם **לגורנן למעשרות** (המבואר אף הוא בריש מעשרות), וזהו פירוש דברי ר"ג "מהרו והתקינו" היינו לאחר האסיף תביאום לידי חיוב, בסיום כל פעולות עיבוד הפרי אבל לא במחובר כפי שפרש רש"י אלא במנותק מהארץ. ולפי דבריו ת"ק של המשנה סבר שעוד לפני הגורן משעה שנאספו הרי הם טבלים וחייבים בביעור.

כל זאת אמר הרש"ס כדי שלא להיכנס לקשיים שפירוש רש"י גורם להם. אולם לענ"ד אף פירושו לא ניצל מהקשיים שהעלינו. וכי לאלו מעטני זיתים ועומרי שיבולים התכוונו ר"ג ורשב"ג, הלא המדובר בחצי שנה לאחר הקציר, ושלשה חודשים ויותר לאחר עצירת השמן ואלו תזכורות צריך לשלוח, כבר כל השמן בחביות וכל הדגן בערמות באוצרות לאחר הפרדתם מהפסולת או בשקים במחסנים וכד'. וצריך עיון.

[ג] הלכות בדיני ההפרשה אשר מעכבות

כאמור, את חלקו הראשון של וידוי המעשרות דורשים חז"ל שהמתודה מונה הלכות אשר עליהן לא עבר או שעשה אותן. וראוי לבודקן ולהסיק מהן מסקנות הלכתיות אלו מהלכות תרו"מ מעכבות את הוידוי.

המשנה במעשר שני (פ"ה מ"י-מ"ב) דורשת (ומקבילתה בספרי):¹

1. ספרי (דברים פסקא שג): "בערתי הקדש מן הבית, זה מעשר שני ונטע רבעי. וגם נתתיו ללוי, זה מעשר לוי, וגם נתתיו, זה תרומה ותרומת מעשר. לגר ליתום ולא למנה, זה מעשר עני לקט שכחה ופאה אף על פי שאין מעכבים את הוידוי. מן הבית, זו חלה. דבר אחר מן הבית, כיון שהפרשתו מן הבית אין את נזקק לו לכל דבר. ככל מצותך – שאם הקדים מעשר שני לראשון אין בכך כלום. אשר צויתני – לא נתתיו למי שאינו ראוי לו. לא עברתי ממצותיך – לא הפרשתי ממין על שאינו מינו, לא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. ולא שכחתי – לא שכחתי

הרב יעקב אפשטיין

- א. בערתי הקדש מן הבית² – זה מעשר שני ונגוע רבעי.
- ב. נתתיו ללוי – זה מעשר לוי.
- ג. וגם נתתיו – זו תרומה ותרומת מעשר.
- ד. לגר ליתום ולאמנה – זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה אע"פ שאינן מעכבין את הודוי.
- ה. מן הבית – זו חלה.
- ו. ככל מצותך אשר צויתני – הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות.
- ז. לא עברתי ממצותך – לא הפרשתי ממין על שאינו מינו, ולא מן התלוש על המחובר ולא מן התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש.
- ח. ולא שכחתי – לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו:
- ט. לא אכלתי באוני ממנו – הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות.
- י. ולא בערתי ממנו בטמא – הא אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתודות.
- יא. ולא נתתי ממנו למת – לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת ולא נתתיו לאוננים אחרים.
- יב. שמעתי בקול ה' אלקי – הבאתיו לבית הבחירה.
- יג. עשיתי ככל אשר צויתני – שמחתי ושמחתי בו.

מלברך ומלהזכיר שמך עליו. לא אכלתי באוני ממנו – הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות. ולא בערתי ממנו בטמא – לא שאני טמא והוא טהור ולא שאני טהור והוא טמא. ולא נתתי ממנו למת – לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים למת דברי רבי אליעזר אמר לו רבי עקיבה אם למת אף לחי אסור מה תלמוד לומר למת שלא החלפתיו אפילו בדבר טהור. שמעתי בקול ה' אלקי – והבאתיו לבית הבחירה. עשיתי ככל אשר צויתני – שמחתי ושימחתי בו".

2. המילים "מן הבית" נדרשות בהמשך המשנה ולא מהן נדרש לימוד זה.

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוּר מַעֲשֵׂר

חֲמֹשֶׁת הַלִּימוּדִים הַרְאִשׁוֹנִים עוֹסְקִים בַּמִּתְנֹת אֲלֵיהֶן מִתִּיחַס הַיְדוּי. וּמִשְׁמַע, שְׁפָרַט לִלְקֹט שְׂכַחָה וּפְאָה כּוֹלֵם מַעֲכָבִים אֶת מִצְוֹת הַיְדוּי. נִסְקוֹר אֶת הַלִּימוּדִים, הַנִּלְמָד וְהַמוֹשְׁמֵט וְהַמַּעֲכָב אֶת הַיְדוּי.

א. בַּעֲרַתִּי הַקּוֹדֵשׁ (מִן הַבַּיִת)

1. חֵיּוֹב הַבִּיעוּר

הַרְמַב"ן (וַיְבַמּוֹת עַג ע"א) לּוֹמֵד מֵהַבְּדִלִי הַבִּיטוּי בֵּין "בִּיעַרְתִּי" וְ"נִתְתִּיו" עַל הַבְּדִלִי הַפְּעוּלוֹת בֵּין מַעֲשֵׂר שְׁנִי לַמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְתַרּוּמוֹת:

וְחִיּוּבֵין (=מַעֲשֵׂר שְׁנִי וּבִיכּוּרִים בְּנִיגוּד לַתְּרוּמָה) בִּבְיַעוּר. פִּי' לַבְּעוּר מִן הָעוֹלָם כְּגוֹן בִּיעוּר חֲמֵץ, מִשְׂא"כ בַּתְּרוּמָה אֲלֵא שְׂצָרִיד לַחֲצִיָּאָה מִרְשׁוֹתוֹ לְקִיּוּם בַּהּ מִצְוֹת נִתְיָנָה, וְכַךְ שְׁנִינוּ שֶׁם בַּמַּעֲשֵׂר שְׁנִי כִּיֻּצַּד הָיָה הַבִּיעוּר נוֹתֵן תְּרוּמָה וְתַרּוּמַת מַעֲשֵׂר לַבְּעִלְיוֹ וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַבְּעִלְיוֹ וּמַעֲשֵׂר עֲנִי לַבְּעִלְיוֹ, וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי וְהַבְּכּוּרִים מִתְּבַעֲרִין בְּכָל מְקוֹם כְּלוּמֵר דְּשׁוֹרְפָן אִו אֹכְלָן קוֹדֵם זְמַן, ר"ש אֹמֵר הַבְּכּוּרִים נִתְיָנִין לְכַהֲנִים כְּתַרּוּמָה, וְהֵינּוּ דַתְּנִי הַכֹּא ר' שְׁמַעוֹן פּוֹטֵר פּוֹטֵר כְּלוּמֵר פּוֹטֵר מִבִּיעוּר גְּמוּר דַּמַּעֲשֵׂר, וּבַתּוֹסְפוֹת מְקַשִּׁים תְּרוּמָה נְמִי תֵּהָא חִיּוּבַת בִּבְיַעוּר, דְּנִיגְמֵר מִבְּכּוּרִים, דְּכִי הִיכִי דְגַמְרִינָן בְּכּוּרִים מִתְּרוּמָה ה"נ גְּמַרִינָן תְּרוּמָה מִבְּכּוּרִים מִדְּאִקְרוּ תְּרוּמָה כְּדִאֲמַרִינָן בַּהַעוּר וְהַרוֹטֵב גְּבִי מִשְׁקִין הַיּוֹצֵאִין מֵהֶן כְּמוֹתָן, וְלִי נִרְאָה דְּלֹא קוֹשִׁיא הִיא דְּהַכֹּא הַכִּי רְבִינְהוּ רַחֲמֵנָא לַבִּיעוּר דְּנִתְיָנָה כְּדַתְּנָן בַּעֲרַתִּי הַקּוֹדֵשׁ מִן הַבַּיִת זֶה מַעֲשֵׂר שְׁנִי וְנִטְע רְבַעִי, נִתְתִּיו לְלוּי זֶה מַעֲשֵׂר לּוּי, וְגַם נִתְתִּיו זֶה תְּרוּמָה וְתַרּוּמַת מַעֲשֵׂר וְכו', אֲלֵמָא לְנִתְיָנָה נִתְרַבִּית וְלֹא לַבִּיעוּר אַחַר.

הֵינּוּ חֵיּוֹב הַבִּיעוּר בַּמַּעֲשֵׂר שְׁנִי, בִּיכּוּרִים (וְנִטְע רְבַעִי) הוּא בִּיעוּר מוֹחֲלָט. לְעוֹמַת זֹאת בַּתְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הַחֵיּוֹב הוּא לִיתְנוּ לַבְּעִלְיוֹ כַּהֲנִים וְלוּיִים, אֲבָל אֵינּוּ מַכְלָה אוֹתוֹ. הַרְאִי"ה קוֹק, בְּשׁו"ת מִשְׁפָּט כַּהֵן (ס' נו פ"ב אוֹת ו) דִּן אִם עַל נִטְע רְבַעִי בְּלֵבָד ג"כ מִתּוֹדָה. וְשֶׁם (אוֹת ד) הָאֵם כְּשִׁישׁ לוֹ רַק מַעֲשֵׂר שְׁנִי וְנִטְע רְבַעִי וְאִין לוֹ תְּרוּמוֹת, הָאֵם מַחְסִירָם גַּם מִדְּבַרִי הַיְדוּי.

2. ביכורים

במדרש תנאים כולל במילת "הקודש" את הביכורים: "ד"א בערתי הקודש – אלו הביכורים". וכן רש"י בפירושו עה"ת כולל את הביכורים, אולם לומדם מהמילה "וגם" – ממנו נלמדת התרומה. ובירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ד): "תני והביכורים. מאן תנא ביכורין? רבנין. מאן לא תנא ביכורין? רבי שמעון. דתנינן: וחייבין בביעור, ורבי שמעון פוטר".

3. חיוב דרבנן במעשרות

בכמה מסכתות (ברכות לה ע"א; גיטין פא ע"א; בבא מציעא פח ע"א) לומד ר' ינאי מפסוק זה כי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני בית. ר' יוחנן חולק ומחייב אף בנכנס לחצר. עולה השאלה: האם יכול להתודות אם חייבם במעשרות בדרכים שאינן מן התורה (רמב"ם הל' מעשרות ג, ג). ונראה לפי"ז שהחייב מדרבנן ועדיין לא הופרשו מעשרותיו אינו מעכב את הוידוי ורק הנכנס לבית או לחצר (שקובעת מהתורה – ש"ך יו"ד סי' שלא, קיב) ולא הופרשו מעשרותיו או לא ניתנו, מעכב את הוידוי.

ב. נתתיו ללוי

1. וידוי על מעשר ראשון בלבד

כתב הרדב"ז (הל' מעשר שני יא, יד): "לא נתבאר בדברי רבינו מי שאין לו אלא מעשר ראשון אם יתודה או לא, ונראה שאינו מתודה דאפילו בביכורים לא היה מתודה אלא משום דכתיב הקדש ומשמע הקדש הראשון, ולא הוצרך להוציא אלא תרומה משום דקראה הכתוב ראשית..."

אמנם החסדי דוד (תוספתא מעשר שני פ"ה הי"ג) כתב על דברי הרמב"ם: "ואע"ג דלא הזכיר אלא מעשר שני, נראה דלרבותא נקטיה. דאע"ג דאינו מפורש במקרא עכ"ז הוא עיקר הוידוי דהקדש קאי עליה, וכ"ש מעשר ראשון ומעשר עני שמפורשים במקרא נתתיו ללוי ולגר וכו', לאפוקי תרומה שאינה מפורשת אלא אתיא מריבוייא. ותדע שזו כוונת רבינו, שהרי מסיים שעיקר הוידוי במעשר סתם ולא קאמר שעיקר הוידוי במעשר שני..."

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוּר מַעֲשֵׂר

נחלקו הרדב"ז והחסדי דוד האם על מעשר ראשון בלבד מתודה או שאינו מתודה. ועי' בשו"ת משפט כהן (סי' נו פ"ב אות ד).

2. ביטול הוידוי

בירושלמי ומעשר שני פ"ה ה"ד: "נתתיו ללוי מיכן שאין נותנין מעשר לכהונה". ומסיבה זאת ביטל יוחנן כה"ג את וידוי המעשר כדברי המשנה (מעשר שני פ"ה מט"ו) "יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר". כדברי ר"ע מברטנורא: "יוחנן כ"ג — שמש בכהונה גדולה אחר שמעון הצדיק. העביר הודיות המעשר — לפי שעזרא קנס את הלויים שלא יתנו להם מעשר, כשעלה מן הגולה ובני לוי לא עלו עמו, וצוה שיתנו המעשר לכהנים. ויוחנן כהן גדול בטל הוידוי, כיון שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי". מכאן עולה שהנתינה למקבל המיועד מעכבת ואין די בהפרשה בלבד.

ג. וגם נתתיו – זו תרומה ותרומת מעשר

פירש ר' עובדיה מברטנורא (מעשר שני פ"ה מ"י): "וגם, תוספת הוא, משמע וגם נתתיו ללוי חוץ ממה שנתתי לכהן".

בירושלמי ביכורים (פ"ב ה"ב) נאמר: "אילו במעשר ובביכורין מה שאין כן בתרומה. תמן (=במס' מע"ש) תנינן וגם נתתיו זו תרומה ותרומת מעשר, תמן (=במס' מע"ש) את אמר תרומה טעונה וידוי, והכא (=ביכורים פ"ב מ"ב) את אמר תרומה אין טעונה וידוי. אמר רבי הילא תניי תמן (התרומה) [המעשר] והביכורים אחד הנותנן ואחד הנוטלן טעונין וידוי אמר רבי זעירה רבנין דתמן סברין, ורבנין דהכא אמרין מי שיש לו מעשר בפני עצמו מתודה מי שיש לו תרומה בפני עצמה אינו מתודה". מבאר הגר"א שהירושלמי מביא שני תירוצים לשוב הסתירה. תירוץ אחד שבמעשר שני ובביכורים הנותן והמקבל צריכים להתודות, בעוד שבתרומה ותרומת מעשר המקבל אינו צריך לבער ואינו מתודה. ותירוץ נוסף שמי שיש לו רק מעשר שני וביערו **מתודה עליו**, אע"פ שבשאר המתנות כגון בתרומה וביכורים נאנס ולא יכל לתיתן לכהנים, וכן אם יש לו ביכורים ונתנם לכהן אע"פ שאח"כ נאנס מתודה. ואילו מי

הרב יעקב אפשטיין

שיש לו תרומה ונתנה לכהן ובשאר מתנות נאנס אינו מתודה.³ הר"ש והרא"ש הביאו את שני ההבדלים, הרמב"ם (מעשר שני יא, יד) הביא רק שעל תרומה בפני עצמה אין מתודה.

לגבי וידוי מעשרות לכל הדעות אינו מתודה על תרומות בפני עצמן.

ד. לגר ליתום ולאמנה – זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה אע"פ שאינן מעכבין את הודוי

בתוספתא (מנחות פ"י ה"ב) נאמר: "כיצד סומך זבח... מתודה עליו עון עברה... על עולה – עון לקט שכחה ופאה שאין להם וידוי דברי ר' יוסי הגלילי".

ברייתא זו מובאת בגמ' ביומא (לו ע"א), וכתב עליה רש"י: "ועל עולה עון לקט שכחה ופאה – שאין להן וידוי, הכי גרסינן לה בתוספתא דמנחות (פרק עשירי), ולא גרסינן בה מעשר עני, דהא יש לו וידוי וגם נתתיו ללוי – זה מעשר ראשון, ליתום ולאמנה – זה מעשר עני (מעשר שני, פ"ה מ"י)". משמע מרש"י שמעשר עני נתינתו מעכבת את הודוי.

וכ"נ ברמב"ם (ה"י"ב). וכן התויו"ט העיר כי הרמב"ם נסק שדוקא לקט שכחה ופאה אינם מעכבים ומשמע שמעשר עני מעכב. ובמשנה ראשונה באר: "וני"ל הטעם דהני כולהו מצותן לבוז ולא לחלק... וכיון דליתנהו בנתינה לא קרינן בהו נתתיו לגר ליתום וגו'".

אבל תוס' (יומא שם) מקשה על רש"י שניתן לומר שהבריתא המובאת ביומא אינה אותה בריתא של התוספתא, ועוד כיון שאין למעשר עני וידוי בפנ"ע כמו מע"ש, לכן יש מקום להתודות עליו כאשר מביא עולה. ועוד שהודוי בביהמ"ק הוא על שעשה כדון, בעוד שהודוי על העולה הוא אם חטא בנתינתו. למדנו מנימוקו האמצעי שאין מתודה על מעשר עני בפני עצמו. תוס' ישנים (יומא שם) מקשה אף הוא על רש"י, שעל כל המתנות ישנו וידוי

3. תירוץ זה סותר לכאורה לשיטת הגר"א במעשר שני שרק מעשר שני מחוייב בביעור ומעכב את הודוי, ואולי ביכורים דינם כמע"ש, ואם קיים בהם את הביעור כהלכה נפטר מחיובו במע"ש.

עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר

ומה שכתוב במשנתנו שאין להם וידוי הכונה היא שאין להם וידוי בפני עצמו והם אינם מעכבים את הוידוי. (וקוש' נוספת כתוס'). ומשמע משני בעלי התוס' שאף מעשר עני אינו מעכב את הוידוי. וכ"נ מהריטב"א ביומא. וכן בחי' שפת אמת (יומא שם) הביא מחלוקת זו.

ולענ"ד שיטת תוס' והריטב"א קשה שכמעט אי אפשר לומר שמעשר עני אינו מעכב את הוידוי, והרי הפסוקים בפר' ראה עוסקים במעשר עני וממנו מתחיל כל חיוב ביעור מעשרות (כמבואר לעיל תחילת פרק ב) וא"כ איך ניתן לדלג עליו ולומר שאינו מעכב.

במלאכת שלמה הסתפק לגבי המשפט "שאינם מעכבין את הוידוי" ומה הגורם לעיכוב, והסיק: "וג"ל טעמו של דבר דכיון דכתיב בפרשה בערתי הקדש מן הבית כל דאקרי קדש הוא דמעכב וכל הטובל אע"ג דאין בו תרומה מעכב דדרשינן ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' ודרשי' בפ' הנשרפין בעתידין ליתרם הכתוב מדבר. ואסיקנא בפ' יש מותרות דאפי' מעשר עני נמי טביל מה שא"כ בלקט שכחה ופאה דלא טבלי ונשרף טבלו נמי שאני דטבל היה בידו". ושיטתו עולה כפסיקת הרמב"ם בפ"א לעיל.

עולה, שמחלוקת ראשונים היא האם נתינת מעשר עני מעכבת את הוידוי. ולכו"ע לקט שכחה ופאה אינם מעכבים את הוידוי. ועי' בדברי הראי"ה קוק, בשו"ת משפט כהן (סי' נו פ"ב אות ה) שדן אם על מעשר שני בלבד מתודה.

ה. מן הבית

1. הפרשת חלה

במשנה נדרש על הפרשת חלה. והיינו אם יש לו עיסה בבית שלא הופרשה חלתה או שהופרשה ולא ניתנה מעכבת את הוידוי. וכן נדרש בתוספתא (מעשר שני פ"ה הכ"ג). וכ"פ הרמב"ם (הל' מעשר שני יא, יב): "מן הבית זו חלה שהיא המתנה של כהנים בבית".

2. מרשותו

בספרי דברים (פיס' שג) וכן בתוספתא (מעשר שני פ"ה הי"ג) נלמדת הלכה

הרב יעקב אפשטיין

נוספת ממלים אלו: "דבר אחר מן הבית, כיון שהפרשתו מן הבית אין את נזקק לו לכל דבר". ובאר בחסדי דוד: "נראה זה"פ, שאם הוא רחוק מפירותיו יכול לזכות המתנות לבעליהן ע"ד שעשו ר"ג והזקנים כדתנן במשנה ט', ובהא מקרי שהפרישו מן הבית, כלומר מרשותו ושוב אין זקוק לו ויכול להתודות". וכעין זה פרש בחזון יחזקאל על התוספתא.

3. דין המוכן לאכילה

עוד דין שנלמד מחיוב ביעור הקודש מן הבית הוא האמור בירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ד): "הכל מודין בפת ושמן שהוא צריך לבער ביין ובתבלין שהוא כמבוער מה פליגין בתבשיל בית שמאי אומרין צריך לבער ובית הלל אומרין אין צריך לבער מה טעמא דבית שמאי וצרת הכסף בלבד בידך מה טעמא דבית הלל אפילו מחללו מהו מועיל". היינו בניגוד לשאר מעשר שני כגון פת ושמן או ממון מעשר שני שצריך ביעור, הרי תבשיל לפי ב"ה אינו צריך ביעור ויכול להשאירו בביתו.

והרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ט) פסק: "במה דברים אמורים ששורף ומבער כשנשארו אצלו פירות שאינו יכול לאכול כולן קודם שיכנס יום טוב, אבל אם נשאר תבשיל של מעשר שני ונטע רבעי אינו צריך לבערו שהתבשיל כמבוער, וכן יין ותבלין הרי הן כמבוערין".

1. ככל מצותך אשר צויתני – הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות

הלכה זו פותחת סידרת הלכות נוספת, אשר בניגוד להלכות הקודמות הקובעות מה הן המתנות עליהן הוא מתודה, הרי בוידוי על הלכות אלו הוא מודה כי הפריש את המתנות כהלכותיהן.

1. שינוי הסדר אינו מעכב את הניתנה ומעכב את הוידוי

במשנה בתרומות פ"ג מ"ז) נאמר: "המקדים תרומה לבכורים מעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון אע"פ שהוא עובר בלא תעשה מה שעשה עשוי שנאמר (שמות כב) 'מלאתך ודמעך לא תאחר' ". מכאן, שעל כל שינוי בסדר עובר בלאו.

עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר

מפרש ר' עובדיה מברטנורא: "שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר – ה"ק אע"פ שהוא עובר בלא תעשה שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר, אעפ"כ מה שעשה עשוי. מלאתך אלו הבכורים שמתמלאים בבכיר, ודמעך זו תרומה, ומעשר ראשון נמי יש בו תרומת מעשר. לא תאחר, לא תשנה הסדר".

וכ"פ הרמב"ם (הל' תרומות ג, כג): "כשמפרישין תרומה ומעשר מפרישין אותן על הסדר, כיצד מפריש בכורים תחילה לכל, ואח"כ תרומה גדולה, ואח"כ מעשר ראשון, ואח"כ מעשר שני או מעשר עני, והמקדים שני לראשון, או מעשר לתרומה, או תרומה לבכורים, אע"פ שעבר על לא תעשה מה שעשה עשוי, ומניין שהוא בלא תעשה שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר, לא תאחר דבר שראוי להקדימו ואין לוקין על לאו זה".

2. דוגמא או רק אלו

השאלה, שאותה לא מצאתי שמבררים הפוסקים היא: האם הקדמת מעשר שני לראשון היא דוגמא וכל מי שעבר על הלאו של היפוך הסדר אף בתרומה וביכורים אינו יכול להתודות או דוקא במעשר שני שהקדימו לראשון.

מהרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, יג) משמע שהמשנה מביאה דוגמא בלבד: "וצריך להפריש המתנות על הסדר ואח"כ יתודה שנאמר ככל מצותך אשר צויתני, הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות". אמנם לשיטת הגר"א שנתנית שאר המתנות, פרט למעשר שני ורבעי, אינה מעכבת את הוידוי אא"כ הן בעין, לא ברור ששינוי הסדר במתנות שאינו מתודה עליהן יעכב וצ"ב. ועי' שו"ת משפט כהן (סי' נו פ"ב אות ג) שדן אם יכול להשאל על הפרשתו כדי לתקן את שינוי הסדר.

3. הקריטריון להלכות המעכבות

ישנן הרבה הלכות שאינן מעכבות בדיעבד ולא הובאו כמעכבות את הוידוי. כגון: הפרשה שלא מן המוקף – רמב"ם הל' תרומות ג, יז. הוסיף על מה שנתכוין – רמב"ם הל' תרומות ד, ז. מן הרע על היפה – רמב"ם הל' תרומות ה, ג. מן הטהור על הטמא – רמב"ם הל' תרומות ה, ז. מן הלח על היבש ולהיפך – רמב"ם הל' תרומות ה, ח.

והרמב"ם (הל' מעשר א, ז) מעביר זאת אף לגבי מעשרות:

הרב יעקב אפשטיין

כל שאמרנו בתרומה אין תורמין מזה על זה כך במעשר אין מעשרין מזה על זה, וכל שאמרנו בתרומה אם תרם תרומתו תרומה כך במעשר אם הפריש מעשרותיו מעשרות, וכל שהוא פטור מן התרומה פטור מן המעשר, וכל התורם מעשר, כל שאמרנו בהן לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה כך אם עשרו מעשרותיהן מעשרות, וכל שאין תרומתו תרומה כך אין מעשרותיהן מעשרות.

ונראה שאם שינה בהן אינו מעכב את הוידיי אע"פ שלכאורה דינם דומה להקדמת שני לראשון. ואולי ניתן לומר שדוקא הקדמת שני לראשון מעכבת והיא בלבד, וע"כ הלכות אלו אינן מעכבות.

4. נתינה לבעליהן

הספרי (דברים פיסקא שג) לומד הלכה נוספת מהמלים "אשר צויתני": "אשר צויתני, לא נתתיו למי שאינו ראוי לו". וכ"כ במדרש תנאים לדברים כו, יג. ולא ברור למי הכונה. הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, יג) המשיך: "נשרף טבלו אינו יכול להתודות שהרי לא הפריש מתנות ולא נתנן לבעליהן, ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתודין שנאמר וגם נתתיו ללוי". ונראה ששתי הלכות למד מכאן: א. שנתנן לבעליהן. ב. שאם לא נתנן לבעליהן עפ"י הדין אינו יכול להתודות.

ז. לא עברתי ממצותך – לא הפרשתי ממין על שאינו מינו, ולא מן התלוש על המחובר, ולא מן המחובר על התלוש, ולא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש.

כתב המשנה ראשונה: "כל הני דחשיב לא תני להו בשום דוכתא גבי מעשר דאסירי אלא גבי תרומה תני להו במס' תרומות ושמעינן דה"ה במעשר. ומכאן יצא לו להרמב"ם פ"א מהל' מעשר דין ז' שכל שאינו בתרומה אינו במעשר, והכסף משנה לא מצא לו מקום..."

נראה כי לפי שיטת הראשונים שכל המתנות מעכבות, כל הלכה מאלה אף באחת המתנות תעכב. לעומת זאת לפי הגר"א רקן במעשר שני מעכבות הלכות אלו, ואם עבר עליהן באחת המתנות יכול להתודות.

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוּר מַעֲשֵׂה

הַלְכוֹת אֵלּוּ הַמְּנִיעוֹת כַּאֲן מַעֲכָבוֹת אִף בְּדִיעַבְדִּ:

שְׁנֵי מִיָּנִים זַע"ז – רַמְבַּ"ם הַל' תְּרוּמוֹת ה', ב.

מִן הַתְּלוּשׁ עַל הַמַּחֻבֵּר אוֹ לְהִיפֵךְ – רַמְבַּ"ם הַל' תְּרוּמוֹת ה', ט. וְר"ש וְרַא"ש פָּרְשׁוּ שְׁנוֹתָן מִן הַחַיּוּב עַל הַפְּטוּר אוֹ לְהִיפֵךְ.

מִן הַחֲדָשׁ עַל הַיֶּשֶׁן אוֹ לְהִיפֵךְ – לַגְּבִי בִּיכּוּרִים – רַמְבַּ"ם הַל' בִּיכּוּרִים ב', ז.

לַגְּבִי תְּרוּמָה – רַמְבַּ"ם הַל' תְּרוּמוֹת ה', יא.

בְּהַלְכוֹת אֵלּוּ נִרְאָה שֶׁאִם חֲזַר וְהִפְרִישׁ כְּרֵאִי – יִכּוּל לְהַתּוֹדוֹת וְרַק אִם נִסְמַךְ עַל הַפְּרִשְׁתּוֹ שֶׁאֵינָה תִּקְיָנָה וְאֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה אִזּוֹ אֵינּוּ יִכּוּל לְהַתּוֹדוֹת.

ח. וְלֹא שִׁכְחָתִי – לֹא שִׁכְחָתִי מִלְּבִרְכֵךְ וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמֶךָ עֲלַי

פִּי רִש"י (בְּרִכּוֹת מ ע"ב) "מִלְּבִרְכֵךְ – בְּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בַּמִּצְוֹתַי וְצוּנו לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר". וְכֵן הִרְיַבְמ"ץ (מַעֲשֵׂר שְׁנֵי פ"ה מִי"א): "לֹא שִׁכְחָתִי מִלְּבִרְכֵךְ וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמֶךָ עֲלַי. פִּי בִּא"ז אִמְ"ה אִקְב"ו לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה, וְכֵן לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן, וְכֵן לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שְׁנֵי, וְכֵן לְעֲנִי, וְכֵן לְתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְכֵן לְפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שְׁנֵי, וְכֵן לְהַפְרִישׁ חֵלָה מַעֲיֶסָה". וְכֵן פִּי רַע"ב.

וְכַתֵּב עַל כֵּךְ הַתּוֹס' יו"ט:

וְתַמְיָהֲנִי עַל הַמְּזַרְחֵי וּרְבִינוּ בְּגוֹר אַרְיָה שִׁכְתְּבוּ עַל מָה שֶׁפִּי רִש"י בְּפִרְשֵׁת כִּי תִבֵּא וְלֹא שִׁכְחָתִי מִלְּבִרְכֵךְ עַל הַפְּרִשְׁת מַעֲשֵׂרוֹת שֶׁר"ל שֶׁבַח וְהוֹדָאָה דְאֵילּוֹ נוֹסַח בְּרַכָּה אֲנִשִּׁי כְּנִסְת הַגְּדוּלָה תִּקְנוּה וּמִדְרַבְּנָן הִיא. וְאִמְר הַמְּזַרְחֵי שֶׁזֶּאת הַמְּשֵׁנָה שֶׁאִמְרַת מִלְּבִרְכֵךְ וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמֶךָ מִסְכִּים עִם זֶה הַפִּירוּשׁ עַל דְּבָרֵי רִש"י. וְאִיךְ תִּסְכִּים עִם זֶה הַפִּירוּשׁ אַחֲרֵי שֶׁהִגְמֵרָא (=בְּרִכּוֹת מ ע"ב) מִיִּתִּי לְמִשְׁנָה זֹאת אִפְלוּגְתָא דְרַב וְר' יוֹחָנָן בְּכָל בְּרַכָּה שֶׁאֵין בָּהּ שֵׁם וּמִלְכוֹת? אֵלּוּ הַנִּכּוֹן דְרִש"י נוֹסַח הַבְּרַכָּה קֹאמֵר [וְכֵן הוּא בְּהִדְיָא בְּפִי רִש"י בְּפִרְק כִּיצַד מִבְּרַכִּין] וְאֵע"ג דְּמִדְרַבְּנָן הִיא אִסְמִכוּה אִקְרָא דְּמִי גְרִיעָא בְּרַכָּה לְאִסְמִכוּה אִקְרָא מִשְׂאֵר דְּבָרִים דְּמִדְרַבְּנָן שֶׁהִסְמִיכוּם עַל הַמְּקִרְאוֹת.

מִתְּבַאֲרִים מִדְּבָרָיו שֶׁתִּי דְעוֹת לַגְּבִי חַיּוּב זֶה. גִּישָׁה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל ר' אֵלִיהוּ מְזַרְחֵי וְהַמְהַר"ל שְׁדַבְרִים אֵלּוּ הֵם חַיּוּב כְּלָלִי שֶׁל שֶׁבַח וְהוֹדָאָה וְאֵינּוּ קָשׁוּר

הרב יעקב אפשטיין

לברכה. לעומתם דעת הראשונים שהובאו לעיל עפ"י התויו"ט שהמדובר בפסוק הוא על ברכות המצוות להפרישן. הקושי בדרך הראשונה הוא שהחיוב אינו מוגדר ופירושי שאר המפרשים החלוקים על כך. הקושי בדרך השנייה שאנשי כנה"ג תקנו ברכות וא"כ כיצד ניתן לומר שהן כלולות בחיוב של התורה. ותירוצו של התויו"ט שזו אסמכתא משמעותו שאין הברכה מעכבת. ועולה איפוא כי לפי שתי השיטות ברכות אינן מעכבות.

במלאכת שלמה (מעשר שני פ"ה מי"א) הביא מהרש"ס שהכונה בברכה לברכה אחרונה באכילת מעשר שני בירושלים על שבעת המינים שברכה אחרונה היא מהתורה. והוא עצמו תירץ כתויו"ט שזו אסמכתא בלבד.

אף הפני יהושע (ברכות מ ע"ב) על הסוגיא בברכות. שהזכיר התויו"ט כתב:

וצריך להיות דתנן, דמשנה שלימה היא בשלהי מעשר שני [פ"ה מי"א]. מיהו לכאורה משמע מהך מתני' דעכ"פ ברכות ז' מינין דאורייתא נינהו מדקתני לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו ועכ"פ איירי במידי דשייך בהו תרומות ומעשרות דאורייתא דהיינו דגן תירוש ויצהר וממילא דה"ה לאינד ז' מינין ומכל שכן לשיטת הרמב"ם וסייעתו דתרומות ומעשרות נוהגין בכל הפירות דאורייתא וא"כ ממילא דשייך בהו הך קרא דלא שכחתי מלברכך דמשמע דחייב לברך עליהן דאורייתא אלא דמצנין למימר דהך דרשה דלא שכחתי מלברך שמך לאו דרשה גמורה היא אלא אסמכתא בעלמא.

וע"ע בשו"ת הר צבי (מילי דברכות סי' א) הדין אם ברכות המצוות דאורייתא או דרבנן ומתי הן מעכבות את המצוה. וכן בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' צא סעיף ב) עסק בכך.

ונראה לחדש כי חיוב ההודאה והברכה במצוות אלו הוא **מן התורה**, אולם ניסוחו בתור ברכה הוא מדרבנן, וכמצות תפילה לדעת הרמב"ן, וע"כ אם הודה וברך בדרך אחרת לרבש"ע יצא י"ח, אולם חכמים קבעוהו בברכה, ומי שלא ברך ולא הודה או שיבח בדרך אחרת – אינו יכול להתודות, ולכל שיטה במצוות לפי דרכה. לראשונים בכל המתנות ולגר"א במעשר שני נטע רבעי וביכורים.

וראיה על כך מדברי הרמב"ן בהשגותיו לסה"מ לרמב"ן: "וכן דרשו בזה

עֵיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוֹר מַעֲשֵׂה

שלילות אחר, אמרו (מעשר שני פ"ה מי"א) ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו. והדבר ידוע שאם הפריש ולא בירך אינו לוקה ואינו עובר בלאו אף על פי ששולל נפשו מזה". היינו ישנו חיוב הודאה אבל לא לאו אלא חיוב היוצא מתוך העשה של אכילה בשמחה.

ועי' בשו"ת משפט כהן (ס'י' נו פ"ג אותיות א, ב, ה) שדן בנוסח הברכה. ושם באות ג אם מברך שהחינו.

ט. לא אכלתי באוני ממנו – הא אם אכלו באנינה אינו יכול להתודות

1. באלו מתנות:

הלכה זו שהמתודה מודה כי לא עבר עליה היא רק במעשר שני ונטע רבעי, ולחכמים גם בביכורים. כדברי הרמב"ן (דברים כו, יד): "לא אכלתי באוני ממנו – אע"פ שהיודי בכל המעשרות כמדורש וגם נתתיו ללוי ולגר וליתום ולאמנה – (ספרי יג, מעשר שני פ"ג ה"י), אבל 'לא אכלתי באוני ממנו' יחזור על הקדש לבדו שהוא מעשר שני ונטע רבעי, והם שאסורין באונן ובטומאה".

וכן ר' עובדיה מברטנורא (ביכורים פ"ב מ"ב): "ואסורין לאונן – במעשר כתיב (שם) לא אכלתי באוני ממנו. ובבכורים נאמר (שם) ושמחת בכל הטוב מלמד שאסורים לאונן, ורבי שמעון מתיר – בכורים לאונן דתרומה קרינהו רחמנא ותרומה שריא לאונן".

2. באיסורי דרבנן:

הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי ג, ה) פסק: "האוכל מעשר שני באנינות של תורה לוקה שנאמר לא אכלתי באוני ממנו, והוא שיאכלנו במקום אכילתו בירושלים, אבל אם אכלו בחוץ באנינות, או שאכלו בפנים באנינות של דבריהם מכין אותו מכת מרדות". ומתעוררת השאלה אם אכל כשהוא אונן מהתורה מחוץ לירושלים או שאכל אונן מדרבנן בירושלים האם יכול להתודות. ובקצרה: האם איסורי דרבנן מעכבים מוידוי מעשרות?

3. לאו או עשה:

איסור אכילה באנינות נפלה בו מחלוקת גדולה בין מוני המצוות האם הוא לאו או איסור עשה. והנ"מ לעניין דידן שלדעות חלק מהראשונים לא רק העובר בלאו באחת מן המתנות אינו יכול להתוודות אלא אף העובר באיסור עשה.

כתב הרמב"ם בספר המצוות (שורש ח):

ונשאר עלינו לבאר דבר אחד כדי שתשלם בו כוונת השער הזה. וזה כי כשספר בתורה וגזר עלינו שננקה נפשותינו בשנשלול ממנו הפועל הפלוני והפלוני הנה אותו הפועל יימנה מכלל מצות לא תעשה. ואעפ"י שהלאו שבא בו הוא שלילה לא אזהרה. מאחר שציונו שנשלול אותו מנפשותינו ונאמר אני לא עשיתי כך ולא עשיתי כך ידענו בהכרח שהפועל הכך והכך מוזהר ממנו. וזה כמו צוות הכתוב לנו (ר"פ ונבוא) שנאמר לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת, זה הורה על היות כל פועל מאלו מוזהר ממנו. והנה יבא ביאור זה במקומו (ל"ת קנ-ב) בדברינו על אלו המצוות.

והרמב"ן השיג:

אבל מה שכתב הרב [קנ] כי כשנצטוינו בתורה שנשלול מנפשותינו המעשה הפלוני והפלוני שימנה המעשה ההוא בכלל מצות לא תעשה ואע"פ שלאו הבא בדבר ההוא שלילות לא מניעה כגון הכתוב לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת, וגם בעל ההלכות (אות רעח-פ) הודה כן, ואני לא באתי לידי המדה הזאת כי מן הנראה מדברי רבותינו ז"ל בתלמוד אין מניעה בתורה שלוקין עליה באה מן הכלל. אבל אלו וכיוצא בהן **לאו הבא מכלל עשה** הן **שנצטוינו אנחנו החיים לאכלו בטהרה לפני ה' ובשמחה** לא באנינות ולא בטומאה ולא לתת ממנו למת.

מתבאר כי לפי הרמב"ם איסור זה הוא לאו, וכ"כ בטה"מ (לאוין קנא), ולפי הרמב"ן זהו עשה. ביראים (סי' פז) כתב כרמב"ם:

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוּר מַעֲשֵׂר

מעשר שני שלא לאכל באנינות. הזהיר הכתוב בפ' [תבא] לא אכלתי באוני ממנו. והיכן הוזכר מעשר שני שם, דכתיב בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי זו תרומה ותרומת מעשר, לגר ליתום ולא למנה זה מעשר עני ולקט שכחה ופאה וסמיך ליה לא אכלתי באוני ממנו. ומאחר שכולם כאן מנלן דאמעשר שני לחוד קאי, דכתיב 'לא אכלתי' בעל המעשר הוא דקאמר הכי. ואין לנו בכולם שהאכילה תלויה בו אלא מעשר שני שהרי כולם יוצאים מתחת ידו ללוי או לכהן או לעני. הלכך יש לנו לומר דאמעשר שני לבד קאי.

וכן הביא מחלוקת זו בפנ"י (מכות יז ע"ב): "דהא באיסור אנינות דמעשר לא אשכחן איסור לאו אי משום דלא אכלתי באוני ממנו אמרינן בהדיא בריש פרק כל שעה ובכמה דוכתי דלא הוי אלא וידוי בעלמא ומהאי טעמא כתבו הרמב"ן וסמ"ג (ל"ת רסג) במנין דאיסור לאוין דלא אכלתי באוני לא הוי לאו ממש אלא איסורא בעלמא ומשום שמחה בעלמא למצוה מן המובחר... וע"ע בשו"ת דברי יציב (חיו"ד סי' רכא).

לפי דעת הרמב"ם וסיעתו ברור טעם עיכוב הוידוי. לפי הרמב"ן ראוי להתודות רק מי שקיים מתנותיו בשלמות, וע"כ חיובים היוצאים מתוך העשה של אכילתו בשמחה מעכבים אותו מלהתודות.

י. ולא בערתי ממנו בטמא – הא אם הפרישו בטומאה אינו יכול להתודות

1. אלו הלכות מעכבות

את האיסורים היוצאים מפסוק זה מגדיר הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי ג, א-ג) כך:

האוכל מעשר שני בטומאה לוקה שנאמר ולא בערתי ממנו בטמא, בין שהמעשר טמא והאוכל טהור, בין שהמעשר טהור והאוכל טמא, והוא שיאכלנו בירושלים קודם שיפדה, שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו, אבל אם אכלו בטומאה חוץ לירושלים מכין אותו מכת מרדות. ואפילו להדליק

הרב יעקב אפשטיין

[בן] את הנר אחר שנטמא אסור עד שיפדה שנאמר לא בערתי ממנו בטמא.

המתמיה לגבי הוידוי שהמובא בהלכה ד אינו מעכב את הוידוי אע"פ **שלוקים עליו**. כך פסק הרמב"ם: "הערל כטמא ואם אכל מעשר שני לוקה מן התורה כדרך שלוקה על אכילת תרומה, שהתרומה קרויה קדש ומעשר שני קרוי קדש שהרי נאמר בו קדש לה". ומשמע שאף בשאר המתנות הערלות אינה מעכבת. ואולי תלוי במה שנכתב לעיל פרק ו האם ההלכות שמתודה עליהן הן דוגמא ובעצם כל הלכות ההפרשה והנתינה מעכבות אפילו שאינו מפרט בוידויו, או שדוקא הלכות אלו מעכבות את הוידוי.

2. מאין נלמד האיסור

הרמב"ם לשיטתו בספר המצוות ומצות ל"ת קנ) פ"ט חיובי לאו זה:

שהזהירנו מאכול מעשר שני בטומאה ואפילו בירושלם עד שיפדה. שהשורש אצלנו שמעשר שני שנטמא פודין אותו אפילו בירושלם כמו שהתבאר במכות (יט ב). והאזהרה מזה הוא אמרו (ר"פ תבוא הוב' סוף שרש ח) **לא בערתי ממנו בטמא**. ובאה הקבלה (שם וספרי) בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא. ובגמרא מכות (יט ע"ב) התבאר גם כן שהמעשר והביכורים אסור לבער מהן בטומאה והאוכלן בטומאת עצמו לוקה אבל בתנאי שיאכל זה המעשר בטומאה בירושלם בלא פדיון ואז ילקה כמו שזכרנו...

הרמב"ן (השגות לסה"מ שורש ח) לשיטתו, חולק וסובר שעצם הפסוק הוא איסור עשה, ואם אכל בטומאה לוקה, אך לא מהפסוקים בוידי מעשרות: והראייה בזה כי השלילות בלא ביערתי ממנו בטמא נכנס בו שלא הסיקו תחת תבשילו בהיות המעשר טמא כמו שאמרו בגמרא הערל (ויבמות עג ע"ב) ואסור לבער ממעשר וביכורים בטומאה מה שאין כן בתרומה מנא לן אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן דאמר קרא לא ביערתי ממנו בטמא ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר שמן שלתרומה שנטמא. **ואם יהיה השלילות מחייב להיות מניעה בלאו יהיו המדליק שמן שלמעשר שני שנטמא לוקה, וזה לא עלה על דעת מעולם.** והרב

עִיכוּבִים וּמְנִיעוֹת בַּמִּצְוֹת וַיְדוּי וּבִיעוּר מַעֲשֵׂר

עצמו ול"ת קנ ופ"ב ממעשר שני ה"ב) אינו אומר כן. ועוד אמרו שם רבי שמעון אומר לא בערתי ממנו בטמא בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן מוזהר על אכילתו איני יודע טומאת הגוף בהדיא כתיב ביה נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים טומאת עצמן מניין תלמוד לומר לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ולהלן הוא אומר בשעריך תאכלנו. הרי לנו מזה בביאור שאע"פ שהשליחות הזה לא בערתי ממנו בטמא יש במשמעו כל אכילה בטומאה בין בטומאת הגוף בין בטומאת בשר **בקשו אזהרה ממקום אחר שתהיה מניעת לאו להלקותו עליה**. וכך אמרו עוד בגמרא מכות (יט ע"ב) רישא, דקתני מעשר שני שלא נפדה באלו הן הלוקין, במעשר שני טמא וגברא טהור וקא אכיל ליה בירושלם ומנא לן דמיחייב עליה דתניא רבי שמעון אומר וכו'. **ולמדנו שאין בשליחות הזה מעצמו מלקות עד שיביאו בו אזהרה מלאו גמור. ומה שנכלל בו עוד ביעור כגון הסקה תחת התבשיל שלא באה בו אזהרה במקום אחר אינו לוקה עליו**. וכן כתב רבינו שלמה ז"ל בפרק כל שעה (כד א) דאתמר התם גמר ממעשר ומה מעשר הקל אמרה תורה לא בערתי ממנו בטמא קדש חמור לא כל שכן ופירש הרב ואע"ג דוידוי בעלמא הוא ואינו לאו הא נפקא לן ביה באיסור לאו ביבמות בפרק הערל (עג ב). וכן בשליחות לא אכלתי באוני ממנו ולא נתתי ממנו למת אין בהם מלקות ולא אמרו מעולם בלוקח כסות וכלים בין לחי בין למת בכסף מעשר שני אלא יאכל כנגדם (עי' מעשר שני ספ"א) ואם כבר נאכלו פטור.

עולה שהרמב"ן מודה שישנו לאו על אכילת מעשר שני בטומאה וכן איסור על ביעור מעשר שני בטומאה, אולם זה לא נלמד מהפסוק בוידוי מעשר.

וכרמב"ן כתב היראים (סי' פז): "לאו זה דלא אכלתי מצאתי בבה"ג ואינו נראה לי, דהא לא בערתי ממנו בטמא אינו לאו דאמרין עליו בהערל ביבמות [עג ע"ב] היכן הוזהר עליו טומאת הגוף בהדיא כתיב ביה טומאת עצמו איני יודע בו וכו'".

הרב יעקב אפשטיין

יא. ולא נתתי ממנו למת – לא לקחתי ממנו אויון ותכריכים למת
ולא נתתיו לאוננים אחרים

1. הכלול באיסור

כתב הרמב"ן בפירושו עה"ת (דברים כו, יד):

ולא נתתי ממנו למת – לעשות לו ארון ותכריכין, לשון רש"י.
ולא הבינותי זה, שהרי מפורש בכתוב (לעיל יד, כה – כו)
שמעשר שני אין מחללין אותו חוץ לירושלים אלא על כסף
צורה ובירושלים יתן הכסף על דבר הראוי לאכילה בבקר
ובצאן וביין ובשכר ויאכל לפני ה'. והרב רבי משה כתב בחבורו
(הל' מעשר שני ג, י), מעשר שני ניתן לאכילה ושתייה שנאמר
ואכלת שם לפני ה' אלקיך, וסיכה כשתייה. ואסור להוציא
בשאר צרכיו, כגון שיקח בו כלים ובגדים ועבדים, שנאמר ולא
נתתי ממנו למת, כלומר לא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים
את הגוף. עשה מלת "למת" בכאן כנוי לדברים אשר לא יחיה
האדם בהם, ואלו דברי הבאי. ואחרים מפרשים, שמתודה שלא
נתן ממנו על ארון ותכריכין אפילו למת שהוא מצוה, וכל שכן
לחי בטלית וחלוק.

היינו הרמב"ן מקשה על פירוש רש"י שלא שייך וידוי על אי עשיית ארון
ותכריכים ממעשר שני שהרי מותר לחלל רק על מעות ולקנות ממנו
בירושלים רק דברי מאכל. והוא דוחה את פירוש הרמב"ם שהידוי הוא
שלא הוציאו לדברים שאינם קיום הגוף, וכן פירוש אחרים שלא הוציאו
לדבר מצוה של גמ"ח למת וכש"כ לחי.

ממשיך הרמב"ן:

ובספרי (תבוא יד), ולא נתתי ממנו למת, לעשות לו ארון
ותכריכין דברי רבי אליעזר, אמר לו רבי עקיבא אם למת אסור
אף לחי אסור, ומה ת"ל לא נתתי ממנו, שלא החלפתיו אפילו
בדבר טהור. פירוש, רבי עקיבא דורש ולא נתתי ממנו, שלא
עשיתי ממנו חליפין אפילו בדבר טהור הראוי לאכילה כענין
ששנינו (מעשר שני פ"א מ"א) אין מוכרין אותו ואין מחליפין

עִיבוֹבִים וּמְנִיעוֹת בְּמִצְוֹת וִידוּי וּבִיעוֹר מַעֲשֵׂר

אותו, ולא יאמר אדם לחבירו בירושלים הא לך יין ותן לי שמן. ויהיה 'למת' על דעתו מחובר למעלה, לא אכלתי ממנו באוני למת, שאין אנינות אלא למת.

וראיתי בירושלמי (מעשר שני פ"ב ה"א) רבי אליעזר בשם רבי סימאי אומר לא נתתי ממנו למת מה אנן קיימין, אם להביא ארון ותכריכין דבר שאסור לחי, לחי אסור כל שכן למת, איזה דבר שמוותר לחי ואסור למת זו סיכה. גם זה לא ידעתי מהו, שאם סך בשמן מעשר למת הרי בערו בטומאה, וכבר התודה עליו 'לא בערתי ממנו בטמא'.

ובגמרא בפרק הערל (יבמות עד ע"א), אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי סימאי מנין למעשר שני שנטמא שמוותר לסוכו, שנאמר ולא נתתי ממנו למת, למת הוא דלא נתתי הא לחי דומיא דמת נתתי, איזהו דבר ששואה בחיים ובמתים הוי אומר זו סיכה. ושם הקשו, ואימא ליקח לו ארון ותכריכין, ופירושו שיהיה מותר בחי ליקח לו חלוק כשנטמא כיון דלא קרינא ביה ואכלת שם לפני ה' אלקיך, ופירקו 'ממנו' מגופו. נשאר עכשיו, כי הוידוי 'בלא נתתי ממנו למת' מחובר עם 'לא בערתי ממנו בטמא', יתודה עליו שלא אכל ממנו טמא ולא נתן מן הטמא למת לסוך אותו.

אבל במשנה (מעשר שני פ"ה מ"ב) שנינו כדברי רבי אליעזר, לא נתתי ממנו למת, לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת, לא נתתי לאוננים אחרים. ומשמעות זה, שהם דורשים בו שלא נתנו למת לא לגופו של מת בארון ותכריכין ולא לאוננים שלו, שהוא מתודה על אנינות שלו ושל אחרים, ומפני אנינות של אחרים יתודה על הארון והתכריכין אע"פ שאפילו לחי אסור".

ומסיק הרמב"ן שלפי הגמרא ביבמות משמעות וידויו שלא נתן משמן מעשר שני שנטמא לסוך מת, ולפי ר' אליעזר שלא נתנו לצורכי המת – ארון ותכריכים ולא לאוננים אחרים לאוכלו.

2. חומר האיסור

הרמב"ם והרמב"ן ממשיכים במחלוקתם. הרמב"ם (סה"מ מל"ת קנב) כתב:

"שהזהירנו מהוציא דמי מעשר שני אלא באכילה ושתיה. והוא אמרו בו (שם ה' שם) ולא נתתי ממנו למת. ולשון ספרי ולא נתתי ממנו למת שלא לקחתי ממנו ארון ותכריכין. וכל זמן שיוציא ממנו דבר יאכל כנגדו כמו שהתבאר במקומו (הל' מעשר שני א, ז; הל' מעשר שני ג, י). ואמנכ זכר המת לחזק כאילו הוא יאמר ואע"פ שהוא מצוה לא הוציא בה מעות מעשר שני. ונראה לי שהוא בעבור שאמר ית' שיוציא דמי מעשר שני במזון לבד כמו שאמר (ראה יד) ונתתה הכסף וכו' שם הוצאתו בזולת המזון כאילו הוציאו למת שאין תועלת למת בזה.

ווכבר הובא לעיל בדברי הרמב"ן מחלוקתו על הרמב"ם בפירוש הפסוק).

הרמב"ן (סה"מ שורש ח) נאמן לדרכו כתב:

וכן בשלילות לא אכלתי באוני ממנו ולא נתתי ממנו למת אין בהם מלקות ולא אמרו מעולם בלוקח כסות וכלים בין לחי בין למת בכסף מעשר שני אלא יאכל כנגדם (עי' מעשר שני ספ"א) ואם כבר נאכלו פטור.

יב. שמעתי בקול ה' אלקי – הבאתיו לבית הבחירה

1. ביאור הפסוק

דרשת פסוק זה קשה, וכי מה עניין ההבאה לבית הבחירה? הרי מכל המתנות עליהן הוא מתודה המתנה היחידה שצריכה הבאה לביהמ"ק היא ביכורים. ויותר נראה, מצד הקישור בתוך הפסוקים, דברי ספר החינוך (מצוה תרי) המבין פסוק זה: "שמעתי בקול ה' אלקי", כמשפט מסכם לשלש ההלכות הקודמות (לא אכלתי באוני, ולא בערתי בטמא, ולא נתתי ממנו למת). ואלו דברי ס' החינוך: "שלא להוציא דמי מעשר שני אלא בצרכי אכילה ושתיה, ועל זה נאמר (דברים כו, יד), ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול ה' אלקי, כלומר לא הוצאתי ממנו בדבר שאינו מקיים את הגוף". ואף במצוה הקודמת, במצוה תרט, הוא מזכיר משפט זה כדי לחזק את דעת הרמב"ם

עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר

שהוידוי מלמד על לאוים ואינו רק סיפור דברים: "והוא כאילו אמר לא תבער ממנו בטמא כלומר לא תאכל ממנו בטמא, כי אחר שהשם ציונו שנאמר לא עשיתי כן וכן הרי הוא כאלו ציונו לא תעשה כן, ומן הטעם הזה נחשוב לשונות אלו שבפסוק זה ללאוין. והנה סוף הפסוק אומר שמעתי בקול ה' אלקי, לומר שהוא הזהירנו על כל זה".

אמנם הרמב"ם (הל' מעשר שני יא, טו) הזכיר את דרשת המשנה והספרי וצ"ל שההבאה מתייחסת לביכורים. והיינו כרבנן ולא כר"ש וע"כ ביכורים חייבים בביעור וידוי ואסורים לאונן (עי' ביכורים פ"ב מ"ב). וכ"פ בתפארת ישראל (אות ע) והמשנה ראשונה מעיר כי הרמב"ם בהל' מעשר שני מסיים: "ששמח ושימח בו שנאמר ושמחת בכל הטוב". שהוא פסוק הלכות מביכורים ובו הוזכרו אף לוי וגר. וכן ביאר הגר"א על מצות ביכורים. ולפי"ז הבאת הביכורים לבית המקדש מעכבת את הוידוי.

(ואולם בתחילת הוידוי על המלים: "בערתי הקדש מן הבית" שנדרש על מעשר שני ונטע רבעי הושמטו ביכורים משום שהמשנה והבריתא בספרי אליבא דר"ש. וק"ק שרישא אליבא דר"ש וסיפא פליגא עליה).

2. הביעור בביכורים

כיון שעסקנו בביכורים נברר אלו הלכות מעכבות בהם. הלכות ביכורים מרובות כדברי הרמב"ם (הלכות ביכורים ג, יד): "נמצאת אומר שהביכורים טעונין שבעה דברים: הבאת מקום, וכלי, קריאה, וקרבן, ושיר, ותנופה, ולינה". ורובן הגדול כלל לא נמנו כמעכבות את הוידוי. הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ח) כתב: "נשאר אצלו בכורים הרי הן מתבערין בכל מקום". ויחד עם הצורך להביאן לביהמ"ק הן ההלכות היחידות המעכבות את הוידוי.

הצורך בביעור מיוחד. המתנות הדומות לו מאלה שמתודה עליהן הן תרומה גדולה ותרומת מעשר ושתייהן אינן טעונות ביעור כאמור ברמב"ם בהלכה ח שהן טעונות בזמן הביעור נתינתן לכהן. וא"כ מדוע הביכורים לא יתנו בירושלים לאנשי משמר כדינם (רמב"ם הל' ביכורים ג, א). עוד תמוה שהרמב"ם כתב שהביכורים מתבערים בכל מקום, וא"כ אם אדם לא הביאם לבית הבחירה ומבערם במקומם הוא לא יוכל להתודות.

3. וידוי על ביכורים בלבד

הרמב"ם (הל' מעשר שני יא, יד) כתב: "וכן אם לא היה לו אלא בכורים בלבד מתודה שנאמר בערתי הקדש, הקדש הראשון שהוא הבכורים". אף הלכה זו מיוחדת לביכורים בדומה למעשר שני ונטע רבעי, ואינה דומה לתרומה שאין מתודים עליה בלבד. ועי' לעיל בפ"א.

יג. עשיתי ככל אשר צויתני – שמחתי ושמחתי בו

הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, טו) מבאר כשיטת המשנה והספרי: "עשיתי ככל אשר צויתני ששמח ושימח בו שנאמר ושמחת בכל הטוב". לא בוארו מה הם גדרי השמחה האכילות שלו בירושלים או הנתינות לאחרים, ומה שיעורם לעכב את הוידוי.

הגר"א (שנות אליהו פי' הקצר) כתב: "שמחתי אני בעצמי, ושימחתי את אחרים שנתתי צדקה". ונראה שהצדקה היא בנוסף לכל המתנות, אלא שקצת קשה לפי"ז מה עניינה של צדקה בתוך הוידוי, ואולי כונתו: נתתי צדקה משאר הפירות שנשארו בידי, שהרי סו"ס פרט לכל המתנות רוב הפירות נשארו בידי בעליהן.⁴ ולפי"ז אם לא נתנו אינו יכול להתודות.

[ד] המנועים מוידוי מחמת יחוסם

במסכת מעשר שני (פ"ה מי"ג-מי"ד): "ואת האדמה אשר נתת לנו – מכאן אמרו ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ. ר' מאיר אומר אף לא כהנים ולויים שלא נטלו חלק בארץ, ר' יוסי אומר יש להם ערי מגרש".

והרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, יז) פסק כר' יוסי: "ישראל וממזרים מתודים, אבל לא גרים ועבדים משוחררים מפני שאין להם חלק בארץ והרי

4. בפ' הארוך כתב הגר"א: "שמחתי ושמחתי בו – זו צדקה וחושב כאן כל העשר מצות שבפת כמ"ש בירושלמי (חלה סופ"א)... ואלו הן: חלה וביכורים ותרומה ומעשר ותרומת מעשר ומעשר שני ולקט שכחה ופאה וצדקה". וברשימה זו חסר לכאורה מעשר עני, ואולי לזה כונת הגר"א גם בפירוש הקצר.

עיכובים ומניעות במצות וידוי וביעור מעשר

הוא אומר ואת האדמה אשר נתת לנו, כהנים ולויים מתודים שאע"פ שלא נטלו חלק בארץ יש להם ערי מגרש".

ועי' בשו"ת משפט כהן (ס' נו פ"ד) שדן באיזה נוסח אומרים כהנים ולויים את הוידוי וביחס לאמירת נשים וקטן שהגדיל.

סיכום

על הלכות רבות בוידוי מעשר נחלקו ראשונים ואחרונים, והרבה מהן מסופקות מה מהן מעכב את הוידוי. נסינו לחקור את ההלכות המעכבות מתוך דרשת הפסוקים, ויש עוד הלכות שחקרו בהם האחרונים כגון הראי"ה קוק במשפט כהן (ס' נה, נו), ועוד.